

Trường chuyên VN: Đổi mới giáo dục là "cách giải quyết cơ bản hơn"

BBC, 13 tháng 7 2020

GETTY IMAGES

Thời sự giáo dục Việt Nam mới đây thu hút chú ý của công luận sau khi có một số ý kiến trái chiều nhau về việc có nên hủy bỏ hệ thống trường chuyên lớp chọn là sản phẩm từ thời bao cấp, hay tiếp tục duy trì, đổi mới, hoặc thậm chí bán hệ thống này cho khu vực tư nhân.

Bốn nhà quan sát làm việc trong lĩnh vực giáo dục, đào tạo và phản biện xã hội của Việt Nam nhân dịp này đưa ra phân tích, nhận định với BBC News Tiếng Việt về thực chất vấn đề giáo dục Việt Nam qua câu chuyện trường chuyên, lớp chọn và nên làm gì mô hình này.

Phó Giáo sư, Tiến sĩ Phạm Quý Thọ (Học viện Chính sách & Phát triển, Bộ Kế hoạch & Đầu tư): Tôi nghĩ đây là một trong nhiều vấn đề ‘nóng’ của giáo dục. Dự luận băn khoăn về mô hình trường chuyên, lớp chọn trong tình hình hiện nay là không còn phù hợp, cần phải thay đổi.

Các nhà nghiên cứu đang có ý kiến khác nhau trên kênh truyền thông chính thống.

Có ba luồng là thứ nhất loại bỏ mô hình này ngay, có thể ‘bán cho tư nhân’ vì chưa đựng nhiều tiêu cực, thậm chí bất công, phân biệt giàu nghèo; hai là thay đổi thận trọng vì ‘đâu cũng có tiêu cực’, ‘không nên cực đoan’ mà cần nghiên cứu để có chính sách phù hợp và ba là giữ nguyên, vì nhiều nơi nó vẫn phát huy tốt, khi phản biện người giỏi, có năng khiếu với số ‘bình thường’.

Theo tôi, ý kiến đa chiều là cần thiết để làm sáng tỏ vấn đề và cần được tôn trọng.

Phó Giáo sư, Tiến sĩ Nguyễn Hoàng Ánh (đang làm việc tại một đại học ở Hà Nội): Theo tôi, có sự hiểu biết không thấu đáo về nhu cầu giáo dục, hiểu nhầm về tiêu chí lựa chọn vào trường Amsterdam.

Amsterdam cấp hai là trường bán công, khác xa trường Amsterdam cấp ba cả về chất lượng và đầu tư của nhà nước và Sở Giáo dục lại cấm thi vào trung học cơ sở dưới chiêu bài giảm tải cho học sinh trong khi nhu cầu quá lớn, dẫn đến nhà trường phải xét theo học bạ, dẫn đến học sinh muốn vào phải toàn điểm 10, gây nên sự phẫn nộ cho công chúng.

Ngoài ra phải tính đến cả yếu tố ghen tị của công chúng, những người không bao giờ có cơ hội cho con vào trường chuyên như trường Amsterdam... đã gây nên sự tranh cãi hoàn toàn lệch lạc như vừa qua.

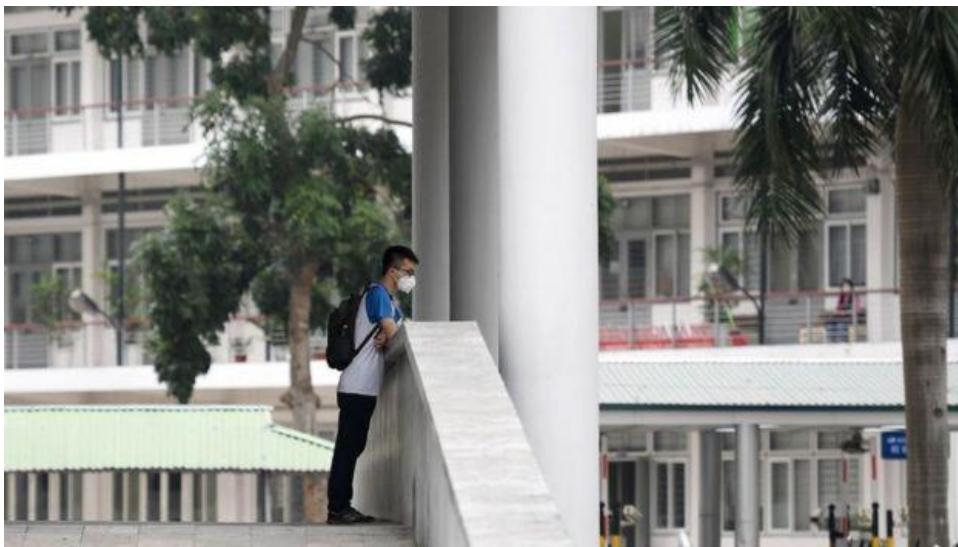

GETTY IMAGES

Tiến sỹ, Bác sỹ Trần Tuấn (Austin, Texas, Hoa Kỳ): Tranh luận sôi nổi, thậm chí đối đầu kịch liệt, chưa ngã ngũ! Một phần bởi bài viết “gây mồi tranh luận” của PGS.TS Nguyễn Đức Thành bản chất là bàn về chính sách “trường chuyên lớp chọn” (trên toàn hệ thống giáo dục phổ thông, từ lớp 1 tới lớp 12), nhưng phân tích cái được cái mất, mổ sẻ cẩn nguyên chưa đủ tính hệ thống (để từ đó bàn về giải pháp), thì đã có “khuyến cáo nóng”: Bán “trường chuyên Amsterdam ở “vị trí vàng” của Hà Nội cho tư nhân!

Trong bao năm qua, đã có tình trạng một số nhóm thủ lợi ở một số ngành chủ ý “dìm hàng” chất lượng cơ sở dịch vụ công tiến đến hợp thức hóa việc “chuyển đổi công-tư” khói tài sản công giá trị có thương hiệu và chỗ đứng hàng đầu trên thị trường, nên gấp phải ý kiến “bán trường Amsterdam cho tư nhân”, không khói một số độc giả rất “dị ứng”!

Bàn về vấn đề này, trước hết, cần định hình rõ đối tượng là chính sách “trường chuyên lớp chọn” trong song song tồn tại trong khu vực giáo dục công, ở tất cả các cấp phổ thông, từ phạm vi nhỏ (lớp chọn của một khối lớp của một trường) tới trường chuyên (của tỉnh, khu vực, quốc gia).

GETTY IMAGES

Đánh giá chính sách này, vào thời điểm này là cần thiết! Bởi giáo dục đang đứng trước bước ngoặt lớn thay đổi về mục tiêu đào tạo và cách tổ chức đào tạo.

Công nghệ thông tin và kho kiến thức nhân loại đổi mới và cập nhật từng giây! Trí tuệ nhân tạo đang tạo sự thay đổi gốc rễ về phân công lao động, việc làm trên phạm vi toàn cầu.

Đào tạo, giáo dục con người thích ứng với sự thay đổi này, cả ở hệ phổ thông, tới đại học, sau đại học, đều phải có sự điều chỉnh.

Chính sách “trường chuyên lớp chọn”, cũng như chính sách giáo dục phổ thông nói rộng ra, theo tôi cần được phân tích từ góc độ:

Thứ nhất là quyền của trẻ được tiếp cận giáo dục cơ bản công bằng, toàn diện trong môi trường toàn cầu hóa và thị trường việc làm tương lai đang có những thay đổi sâu sắc tận gốc rẽ.

Thứ hai là nguyên tắc công bằng và hiệu quả cao nhất cho xã hội trong đầu tư công; và thứ ba là đóng góp cho sự lành mạnh hóa, minh bạch hóa, vai trò của giáo dục công, giải trình trách nhiệm của đầu tư giáo dục công, và vẫn đảm bảo sự phát triển lành mạnh của thị trường đào tạo đáp ứng với nhu cầu toàn cầu hóa.

Ngoài trường chuyên Amsterdam ở Hà nội, cần thêm các trường hợp điển hình khác phản ánh toàn hệ thống trường chuyên lớp chọn, từ lớp 1 đến lớp 12 làm bằng chứng thực tế.

Như vậy, tranh luận xã hội về vấn đề này thực sự cần thiết, giúp làm rõ nhu cầu phải đánh giá lại chính sách này trong tình hình hiện nay. Bên cạnh việc Bộ Giáo dục đứng ra tổ chức đánh giá, cần có thêm đánh giá từ các tổ chức độc lập, ngoài nhà nước, phi lợi nhuận.

Có bất bình đẳng xã hội?

Gần đây, mở rộng vấn đề ra hơn, có ý kiến cho rằng không chỉ trường chuyên, lớp chọn, mà còn nhiều khía cạnh khác trong giáo dục và đào tạo ở Việt Nam như trường tư, du học tại chỗ, du học nước ngoài có thể có vấn đề nào đó thể hiện tính bất hợp lý, sự thiên lệch, hay bất bình đẳng xã hội thông qua giáo dục, về vấn đề này, các nhà bình luận cho biết quan điểm của mình:

PGS. TS. Phạm Quý Thọ: Có nhiều vấn đề liên quan. Ở đây, tôi nêu một về ‘sự bất bình đẳng’. Sự phân hoá giàu nghèo có nhiều nguyên nhân, nhưng khó tránh khỏi trong cơ chế chuyển đổi sang thị trường. Bởi vậy, tăng sự lựa chọn cho nhiều đối tượng phụ huynh và học sinh là cần thiết để hướng tới đảm bảo quyền học tập và dân chủ hoá trong giáo dục.

Mô hình này là một sự lựa chọn có điều kiện phải loại bỏ những hiện tượng tiêu cực, có các chế tài cần thiết để quản lý và hỗ trợ học sinh tài năng có hoàn cảnh khó khăn...

GETTY IMAGES

PGS. TS. Nguyễn Hoàng Ánh: Giáo dục chỉ là một phần của xã hội. Rõ ràng xã hội Việt Nam có nhiều chính sách cổ suý cho bất bình đẳng như ưu tiên lý lịch, bắt đóng học phí hay ngay cả chuyện yêu cầu phụ huynh “đóng góp tự nguyện” khi cho con vào trường, khoảng cách giàu nghèo ngày càng lớn, chạy chọt cửa sau rất phổ biến trong mọi lĩnh vực. Vì vậy, Bất bình đẳng trong giáo dục là điều đương nhiên.

Tiến sỹ, Bác sỹ Trần Tuấn: Thị trường giáo dục Việt Nam hiện nay là một thị trường méo mó về cấu trúc và lệch lạc về chức năng vận hành. Công tư lẫn lộn, thật giả lẫn lộn. Rất khó cho học sinh và cha mẹ, vốn kén cho xã hội, và nguồn lực chảy thoát ra ngoài Việt Nam rất lớn.

Cái bất hợp lý thứ nhất, là nhà nước Việt nam, đầu là Bộ Giáo dục, đã không có chiến lược rõ ràng tạo nên một thị trường giáo dục đào tạo đảm bảo sự có mặt đầy đủ và bình đẳng giữa ba chủ thể trong nền kinh tế thị trường toàn cầu hóa.

Đó là: Công, tư, nhân đạo phi lợi nhuận. Ba chủ thể này có chức năng riêng biệt, trách nhiệm đặc thù, và cơ chế vận hành riêng. Điểm mạnh, điểm yếu của mỗi chủ thể do đó cũng rất riêng, nhưng cùng tồn tại để bổ xung cho nhau tạo nên sự đáp ứng đa dạng, phong phú với các yêu cầu thực tế của thị trường giáo dục đào tạo trong sự vận động biến đổi không ngừng theo hướng chất lượng, hiệu quả, phù hợp với nhu cầu thời đại.

Bộ Giáo dục đã để kéo dài tình trạng không có chủ thể nhân đạo, phi lợi nhuận làm giáo dục trong chính sách giáo dục quốc gia! Trong khi thừa nhận và tạo điều kiện cho sự hình thành các cơ sở giáo dục tư nhân mang tính thương mại.

Cái bất hợp lý thứ hai là các chính sách thúc đẩy thương mại hóa hệ thống giáo dục công, dưới tiêu đề “xã hội hóa giáo dục” và “tự chủ một phần tài chính” ở các cơ sở công.

Thực chất, thúc đẩy ngày càng tăng sự đóng góp của cha mẹ học sinh trong khi ngân sách cho giáo dục vẫn tiếp tục tăng. Thậm chí, “xã hội hóa” là tạo môi trường hợp pháp để cho các doanh nghiệp sử dụng giáo dục công làm môi trường kinh doanh.

Mà trường hợp “chương trình sữa học đường” là một ví dụ điển hình về công nghiệp sữa núp danh y tế dự phòng để dùng hệ thống trường công là nơi thu tiền ngân sách cùng với thu tiền cha mẹ buộc mua sữa cho trẻ uống, bất kể nhu cầu thực tế của trẻ.

Còn cái bất hợp lý thứ ba theo tôi là chính sách giáo dục đang bị “lèo lái” bởi các thế lực thủ lợi, biến giáo dục công thành thương mại hóa.

Từ “đổi mới chương trình đào tạo”, “in sách giáo khoa”, tới “sữa học đường”... Trong sự thương mại hóa đó, nguồn lực công bị mất vào tư nhân, và thúc đẩy chi phí giáo dục xã hội sang hướng tư nhân hóa, khiến chi phí giáo dục ngày càng tăng và ngày càng không hiệu quả. Thậm chí, sản phẩm giáo dục bị lệch lạc về phương hướng.

Nay cần phải làm gì?

Khi được hỏi để giải quyết thỏa đáng, căn cơ những vấn đề mà công luận quan ngại liên quan trường chuyên, lớp chọn và mô hình này lâu nay thì cần phải làm gì, các ý kiến nói với BBC:

PGS. TS. Phạm Quý Thọ: Bùng nổ giáo dục trong thời gian vừa qua có vẻ như mất kiểm soát bởi cơ chế quản lý giáo dục đã lạc hậu và bất ổn.

Để ‘tháo gỡ’ có hiệu quả trước hết phải trả lời câu hỏi hệ thống quản lý giáo dục cần thay đổi như thế nào trong điều kiện chuyển đổi nền kinh tế sang thị trường.

Nguyên tắc là hay tăng tính tự chủ cho các cơ sở đào tạo phải có điều kiện về sử dụng cơ sở vật chất, chi phí, chất lượng giáo dục theo quy trình chuyên môn và cơ chế kiểm tra, giám sát và các

chế tài tương ứng. Mô hình trường chuyên lớp chọn là một trong những đối tượng điều chỉnh của cải cách hệ thống quản lý.

PGS. TS. Nguyễn Hoàng Ánh: Tự nhiên sinh ra con người có những khả năng khác nhau, xuất thân lại càng bổ sung thêm sự khác biệt ấy. Vì vậy, việc phải có những hệ thống giáo dục khác nhau phù hợp với khả năng của học sinh là đương nhiên.

Chỉ khi con người được đào tạo phù hợp với khả năng của mình thì mới có thể đóng góp hiệu quả cho xã hội. Vì thế trường chuyên, lớp chọn trên toàn thế giới đều có, cả ở hệ thống công và tư. Việc duy trì hệ thống này là đương nhiên, nhất là với quốc gia hiếu học như Việt Nam.

Điều cần làm là thay đổi cách tuyển chọn đầu vào, cách dạy và học nhằm phát huy hết năng lực của học sinh, tránh chạy theo thành tích như điểm số, thi cử... mới là điều cần thiết.

GETTY IMAGES

Tiến sỹ, Bác sỹ Trần Tuấn: Trước hết, tôi cho rằng cần chia “căn nguyên gây bệnh” của hệ thống giáo dục. Biểu hiện của bệnh là thứ nhất chạy theo thành tích háo danh- Mà thành tích gắn liền với tạo uy danh của người lãnh đạo hệ thống; và thứ hai là chính sách bị lèo lái bởi các nhóm thủ lợi thương mại;

Căn nguyên của háo danh, là bởi lựa chọn người lãnh đạo hệ thống háo danh, tồn tại tình trạng mua quan bán chức. Để tồn tại môi trường thuận lợi, thiếu minh bạch và giải trình trách nhiệm, khiến các doanh nghiệp thủ lợi dễ dàng đầu tư kiểu “Một đập lên quan” vào môi trường phát triển chính sách giáo dục. Kết quả lãnh đạo hệ thống thực chất là kẻ cầm cờ cho nhóm thủ lợi thương mại giáo dục.

Căn nguyên hai, là thiếu giám sát đánh giá độc lập. Vấn đề này nói nhiều, mà vẫn không thực hiện, bởi chính các nhóm thủ lợi can thiệp. Căn nguyên ba là không có được hành lang pháp lý tạo thị trường giáo dục đào tạo lành mạnh tồn tại ba chủ thể: Công, tư, nhân đạo phi lợi nhuận;

Căn nguyên thứ tư là xây dựng chính sách giáo dục chưa đảm bảo tôn trọng quyền học tập suốt đời của con người. quyền được hưởng phúc lợi đào tạo công bằng của các trẻ thơ. Luật ngân sách đầu tư giáo dục công không đảm bảo yêu cầu minh bạch, giải trình trách nhiệm, và hiệu quả đầu tư công.

Chưa bốn căn nguyên đó, bắt đầu bằng việc định hướng làm chính sách giáo dục công, là đảm bảo sự công bằng cho việc đạt được cơ hội đào tạo, giáo dục cơ bản làm người trong xã hội Việt nam, với kiến thức, kỹ năng, thái độ, niềm tin cơ bản, ai cũng có cơ hội như nhau, trước khi đủ 18 tuổi tự quyết định đường đi tiếp theo của mình.

Như thế giáo dục từ 1000 ngày đầu đời tới 18 tuổi, tức giáo dục cho trẻ em, với độ tuổi trẻ em dưới 18 tuổi, thì giáo dục công phải thực hiện chức năng này. Trong sự phối hợp với tư và phi lợi nhuận.

Chương trình đào tạo, cách tổ chức, sẽ không có trường chuyên, lớp chọn. Mọi trường công phải được đầu tư theo định hướng công bằng, không phải cao bằng. Như thế, chương trình giáo dục căn bản, phổ thông, là áp dụng cho tất cả.

Thị trường vẫn có thể cần đến những đào tạo chuyên sâu. Đó là khu vực để cho các chủ thể tư nhân, hay nhân đạo phi lợi nhuận trong giáo dục đào tạo. Không còn chính sách, chế độ riêng cho khối trường chuyên lớp chọn trong khu vực công, thì tức khắc hệ thống sẽ tự điều chỉnh.

‘Phải đi từ gốc rễ’

Tiến sĩ Mai Thanh Sơn (Viện Hàn lâm Khoa học Xã hội Việt Nam) từ Hà Nội nêu quan điểm: Tôi xin nêu chung ở sau đây phần trả lời cho các câu hỏi chung ở trên như sau. Thứ nhất, tôi cho rằng thực ra, trường chuyên lớp chọn chỉ là một trong nhiều vấn đề đang được đặt ra trong ngành giáo dục hiện nay. Vấn đề đó đương nhiên cần được quan tâm giải quyết, nhưng theo tôi, đó chưa phải là vấn đề cấp bách nhất. Còn có những vấn đề khác then chốt hơn, mà nếu giải quyết được thì sẽ có câu trả lời cho chuyện trường chuyên lớp chọn. Gốc gác của vấn đề hiện nay có ba “rễ” chính: triết lý giáo dục, trọng tâm của giáo dục phổ thông, và mục đích phát triển con người. Giải quyết được ba vấn đề đó, sẽ có câu trả lời thỏa đáng cho câu hỏi về “trường chuyên lớp chọn”.

Tiếp theo, về các luồng ý kiến tranh luận hiện nay, tôi thực sự không thấy bên nào có đủ căn cứ hay số liệu thống kê tin cậy để bảo vệ quan điểm của mình là “Nên” hay “Không nên” duy trì mô hình trường chuyên lớp chọn. Muốn đánh giá một mô hình giáo dục cần phải dựa vào hiệu quả xã hội mà nó mang lại. Mô hình trường chuyên lớp chọn dựa vào ngân sách nhà nước tồn tại ở Việt Nam đã từ rất lâu và đến nay đã “xuất xưởng” hàng vạn học sinh. Đã có bao nhiêu nhà khoa học, bao nhiêu văn sỹ, chính trị gia... trưởng thành từ những “lò luyện” đó; họ đã tác động đến đời sống xã hội như thế nào; so với mức đầu tư, hiệu suất thể hiện qua số liệu đó là cao hay thấp? Lưu ý rằng, đây là ĐẦU TƯ CÔNG, và việc đánh giá hiệu quả hay hiệu suất là bắt buộc.

Cuối cùng, trong xu hướng hiện nay, mức độ xã hội hóa ngày càng cao, việc hình thành ngày một nhiều trường tư cũng là điều dễ hiểu. Sự tham gia của các doanh nghiệp vào thị trường giáo dục là tất yếu, cần thiết, và ngày càng quan trọng. Đối với luồng ý kiến cho rằng có sự thiên lệch, bất hợp lý, bất bình đẳng và thiên lệch trong giáo dục, tôi chắc chắn rằng nó xảy ra phổ biến hơn ở khu vực dịch vụ giáo dục công. Chừng nào ngành giáo dục còn được quản lý theo mô hình quan liêu như hiện nay, tình trạng đó sẽ ngày càng trở nên trầm trọng.

Mời quý vị bấm vào đường dẫn này để theo dõi một cuộc hội luận của BBC News Tiếng Việt trong tháng 7/2020 về chủ đề có liên quan trên đây.